

Mythologia, Venise, 1567 - II, 02 : De Saturno

Auteur(s) : Conti, Natale

Collection Mythologia, Venise, 1567 - Livre X

Ce document a pour résumé :

[Mythologia, Venise, 1567 - X \[04-06\] : De Saturno](#)

Collection Mythologia, Francfort, 1581 - Livre II

[Mythologia, Francfort, 1581 - II, 02 : De Saturno](#) est une version augmentée de ce document

Collection Mythologie, Paris, 1627 - Livre II

[Mythologie, Paris, 1627 - II, 03 : De Saturne](#) est une transformation de ce document

Collection Mythologie, Lyon, 1612 - Livre II

[Mythologie, Lyon, 1612 - II, 02 : De Saturne](#) est une transformation de ce document

Informations sur la notice

Auteurs de la notice Équipe Mythologia

Mentions légales

- Fiche : Projet Mythologia (CRIMEL, URCA ; IUF) ; projet EMAN, Thalim (CNRS-ENS-Sorbonne Nouvelle). Licence Creative Commons Attribution - Partage à l'Identique 3.0 (CC BY-SA 3.0 FR)
- Images : Münchener DigitalisierungsZentrum (MDZ).

Citer cette page

Conti, Natale, *Mythologia* Venise, 1567 - II, 02 : De Saturno, 1567

Projet Mythologia (CRIMEL, URCA ; IUF) ; projet EMAN, Thalim (CNRS-ENS-Sorbonne Nouvelle)

Consulté le 25/02/2026 sur la plate-forme EMAN :

<https://eman-archives.org/Mythologia/items/show/804>

Copier

Présentation du document

Publication Venise, Comin da Trino, 1567

ExemplaireMunich (Allemagne), Münchener DigitalisierungsZentrum (MDZ) , Res/4
Ant. 50
Formatin-4
Langue(s)

- Grec ancien
- Latin

Pagination35v°-40v°

Des dieux, des monstres et des humains

Entités mythologiques, historiques et religieuses[Saturne](#)

Notice créée par [Équipe Mythologia](#) Notice créée le 30/04/2018 Dernière modification le 25/11/2024

22 Mythologia.

Vetulerit : quæ res locum dedit fabulæ apud antiquos scriptores . nulla est enim fabula , quæ ab historia inirium non sumplerit . Manifestum esse sanè arbitror ex iis , quæ hæcenus dicta fuerunt , quod Iupiter homo mortalis extiterit , et quod inter Deos relatus sit , dictum fuit : cui tamen nullum certum officium , quemadmodum Diis exteris , concessum est , sed modo huc , modo illuc peragatur , multo magis miser , quam Deus : mox illi Empedoelis , qui nullibi possunt consistere ;

10 Impellit æther namq; eos in pontum atrum,
Pontus subhinc in continentemq; prolicat,
Tellus eos rursus agit solem in rapidum.
Hic ætheris dehinc implicat vertigini.

Nam modo in cælo est , modo in æthere , modo est ær , modo fatum , modo sub aquis , modo sub terra , modo in imbrem , modo in varia animalia se mutat , qua conditione quid dici aut excogitari potest miserius ? Sed Iovem tam multiplicem ac per omnia vagantem relinquamus , & ad Saturnum orationem nostram conuertamus .

De Saturno . Cap. 11.

20 Saturni qui parentes fuerint , nō ita facile est , quemadmodum fuit Iouis , inuenire : quoniam plurimum antiqui scriptores inter se dissentiunt .

Nox tamen maiorem scriptorum partem , communioemq; sententiam in huius parentibus diiudicandis sequemur . Plato Saturnum Oceani & Tethyos fuisse filium scripsit in Timæo his verbis ;

que verba ita sunt à Cicero in libro de Vniuersitate latine dicta ; Sic igitur ut ab his est traditū , horum Deorum ortus habeatur , atq; dicatur , ut Oceanum Salaciamq; cæli fatu , Terræque conceptu generatos , editosq; memo-

30 remus : ex his Phorcyn , Saturnum , & Opem deinceps Iovem , atque Junonem , reliquos , quos fratres inter se , agnatosque usurpare atque appellare videmus , & eorum , ut utamur veteri verbo , Prosapiam . At Hesiodus in ortu Deorum , cum Cæli uxorem Terram fuisse cecinisset his carminibus ;

Diuinumq; genus celebrant hæc carmine Dium
In primis , quos Terra tulit , Cælumque supernum .

Mox paulo inferius inter eorum filios Saturnum etiam commemorauit , ut pater ex his ;

40 Editus est iunior post hos Saturnus & ipse .

Et Orpheus in hymno quodam in Saturnum composito ita inquit ;

Progenies Terræ & pariter stellantis Olympi .

Pater ex his modo Cæli , modo Oceani fuisse filium Saturnum , & modo Terræ , modo Tethyos siue Salaciæ , ne plures commemorem , quæ res tam diuersæ ut vno tempore veræ sint , effici non potest . Cum adoleuisset Saturnus , audiuissetque ex matre quod Cælus Cyclopes in tartarum victos deiecisset , id

ægre

egre ferens, matre inflammante aduersus patrem Titanas precipue, & falcē Saturno suggerente, insidias Cœlo tetendit, vt ait Apollodorus lib. primo, atque fratres è tartaro eduxit, quibus etiam sociis vsus est in regno paterno occupando, quod accidit anno trigesimo secundo illius regni, vt ait Eusebius in Theologia Phœnicum. illi igitur comprehenso genitales partes Saturnus amputauit, atq; à fratribus facile impetratum est, vt expulso patri in regnum succederet. Quamquam non cœlum, sed Saturnum primum omnium mortaliū regnasse indicat illud carmē Sibyllæ Brytharæ, quod ita se habet,

Πρῶτος τῶν μὲν ἀθανάτων ἱερχόμενος ἄρτιος ἀέθρου.

Primus mortales inter Saturnus at olim

Regnauit.

10

Hic fratres habuit, præter Cyclopas, etiam Gentimanos, & Oceanum, Cœū, Crium, Hyperionē, Iapetum, Titanum: Sorores Rheam, Techym, Themim, Phœben, Mnemolyne, Thiam, Dionem, vt ait idem Apollodorus, quibus tamen nonnulli Cererem addiderunt. Ex his Titanus & Iapetus dicuntur aliquando communi cōsilio cum Saturno regnasse, quod patet ex his versibus;

καὶ βασιλεύοντες ἀπέροι, καὶ τετραῖ, ἰονοῖσι,

Γαίῃ τε καὶ φέροντι, καὶ ἰσχυροῖσι βροτοῖσι.

Regnauit Titan, Saturnusq; , Iapetusq; :

Optima quæ Cœli dixere, & pignora Terræ.

10

Deinde cum regnum vnum tres Reges perferre non posse videretur, à matre Vesta, sororibusque Ope ac Cerere precantibus impetratum est, vt solus Saturnus imperaret, ea tamen conditione, ne Saturnus mares filios educaret, si qui nascerentur, satisq; haberet quod ipse regnaret; vt ad quos iure hereditario post ipsum, regnum spectabar, perueniret. Tum Saturnus Opim sororē in matrimonium duxit, cumq; audisset futurum esse vt a filio è regno pelleretur, omnes mares necare statuit: quod grauiter ferens Rhea in Cretam fugit, ibiq; Iouem peperit vt dictum est. Alii dicunt propterea quod iurasset Titanibus se nullos mares educaturum, at non ex responso, Saturnum filios necare solitum, tanta fuit & patrii crudelitas in nepotes, & patris feritas in filios ob furiosam regnandi cupiditatem. Nullum fuit scelus, nullum latrocinium, nullum parucidiū, à quo isti, qui Dii habiti sunt, abhorruerint, modo aliquam præ se tulerit commoditatem. Quid simile in istis, qui Christum vere imitantur? quare si quid parum honorificum de iis dicitur à poetis, neq; Plato, neq; vir bonus qui spiam debet grauitar ferre. Neque nos sanè ista tantquam de Diis antiquorum scribimus, quos irrisos & explosos esse iam diu scimus; sed vt ea quæ ambitiosi homines sibi arrogarunt, & adulatorum confirmarunt postea, sub quibus sapientes etiam res myllicas occultarunt, aperiamus: quorū nihil diuinū fuit, præter habita noia: atq; vt hæc ad res naturæ postea deducta fuisset, explicemus, alii neq; à Titanibus laniari solitos Saturni filios arbitrati sunt, neque à Saturno cœlos, sed voratos ab ipso complures, vt significauit Hesiodus in Deorum ortu, vbi loquitur de Saturno in his;

Πρότερον γὰρ ἀέροντι καὶ ἰσχυροῖσι ἀέθρου,

ἀέροντι καὶ φέροντι ἰσχυροῖσι βροτοῖσι.

καὶ πρῶτος ἱερχόμενος ἄρτιος ἀέθρου.

καὶ ἰσχυροῖσι βροτοῖσι ἰσχυροῖσι βροτοῖσι.

Παῖδάς τ' ἐνὶ καρτερῶν, γὰρ δ' ἔχοντες ἀέθρου.

30

40

Audiit

Mythologia.

Audit ex Terra dicto & stellantis Olympi
Se fore vincendum à nato . sic facta reuolui :
Quare obseruabat natos non segnoiter omnes
Atque vorabat eos genitos. Rhea at ipsa dolebat .

Atq; Lucretius eadem de causa ereptum Iouem inquit, vt patet in his ;
Ne Saturnus cum malis mandaret adeptus,
Aeternumq; daret matri sub pectore vulnus.

Vbi sensissent Titanes Saturni filios contra leges pactionesque superius factas clam educari, Saturnum ac Rheam comprehendunt, & in vincula coniciunt, muroq; & custodiis circumdant. Id cum per exploratores cognouisset Iupiter, collecta magna militum Cretensium manu, vt diximus, cum de Ioue loqueremur, arma mouit aduersus Titanas, inq; in fugam versis & profligatis liberatos parentes in Regnum restituit, quod ita declarauit Ætythra Sibylla .

ἠϊεὶ δὲ δεικνύει τιτάνων παύλας ἰόντας
Ἀδρυτῆα, οὗσι τῶν ἄσπερον κρήνην ἔχουσι παύλας,
καὶ τὸν ἔχοντα δεικνύει τῶν ἰουέων παύλας.

20
Ast vbi Saturni Titan de femine natos
Deque Rhea sensit ; trahit hos in vincula utrosque.
Condens sub terra vinclisque coercuit illos.
Hoc vbi senserunt Saturni pignora fortis,
Protinus exarsit triste & lacrymabile bellum.

Saturnus in Regnum per Iouem restitutus vt audiuit se pulsum iti de illo à filio, insidias Ioui parare cepit, quod sentiens Iupiter, vt dictum est, illum in Tartarum deiecit consilio Promethei vsus, vt ait Aeschylus in Tragedia Promethei his carminibus ;

30
Ἐγὼ δὲ πρὸς τὸν τάρταρον μεταβήσει
καὶ τὸν καλῶντα εἰς τὰ παλαιὰ κρήνην
ἀντίστοιχον ἔχουσι.

Me consulente Tartarum nunc incolit
Saturnus, vnà cum suis sodalibus,
Auxiliisque .

Deinde classe in Italiam ad Ianum, qui tunc ibi regnabat, vectus, comiter ab illo hospitio capitur, quem & viuendi rationem docuit, & cultum agrorum, vt aiunt . Huic Ianus pro accepta disciplina illa fertur dimidio sui Regni remunerasse, & in pecuniis quæ ex illius ingenio primum sunt impressæ, nanim fuisse ex altera parte impressam, ex altera bifrontem effigiem, quia regnum scilicet communi consilio Iani & Saturni gubernaretur, quam rem expressit Ouidius lib. 1. fastorum ;

40
Hac ego Saturnum memini tellure receptum,
Cœlitibus regnis nam Ioue pulsus erat,
Inde diu genti mansit Saturnia nomen,
Dicta fuit Latium terra larente Deo .
At bona posteritas puppim signauit in arte,
Rospice aduentum celsificata Dei .

Fertur

Fertur Igitur Saturnus primus per id tempus in Italia plantationes & institutiones & educationes omnino arborum, & omnium fructiferarum rerum culturam docuisse, quare tanquam humanioris vitæ reparator cum coniuge Rhea pro Deo est habitus. Ab eo igitur edoctos fuisse Italos ita cecinit Virg. lib. octavo;

Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Iouis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile ac dispersum montibus altis
Composuit, legesq; dedit, Latiumq; vocari
Malluit, his quoniam lacuisset auctus in oris.

10

Nam, ut ait Trismegistus, tres omnino sapientes viri floruerunt Trismegisti tempore, Cælus, Saturnus, Mercurius. quare etiam Charondas earum legum quas dederat Carthaginensibus, autorem Saturnum commemorabat, ut ait Marsilius Ficinus. Huiusce prudentiæ ac sapientiæ, cuius consultor & autor fuit Saturnus apud tantum Regem, tanta fuit apud gentes Italas adiutorio, tantaq; omnium pax, & tranquillitas rerum propter æquitatem, ut aurea ætas sub illo fuisse dicatur à poetis ac neque tum sollicitatum fuisse mare, nec ullam fuisse militiam, sed omnia propter vberissimam terræ feracitatem omnibus fuisse communia, quod ita decantavit Tibullus;

Quam bene Saturno vivebant Rege prius, quam
Tellus in longas est patefacta vias.
Nondum cæruleas pinus contempserat undas.
Effusum ventis præbueratq; sinum.
Nec vagus ignotis repetens compendia terris
Præferat extrema navita merce raton.
Illo non validus subiit iuga tempore raptus,
Non domito frenos ore momordit equus.
Non domus vlla fores habuit, non fixus in agris
Qui regeret certis finibus arua lapis.
Ipse mella dabant quercus, vltroq; ferebant
Obuia securis vbera lactis oues.
Non acies, non ira fuit, non bella, nec enses
Immititi sœuus præferat arte faber.

20

30

Verum hanc sanctissimarum legum, iustitiæque reverentiam non in libris notatam, aut incisam in ære, sed in animis hominum impressam, & consuetudine civitatum inueteratam esse oportere credidit, ut testatur Virgilius, qui ita scripsit lib. 7.

neue ignorete Latinos

Saturni pentem haud vinclo, nec legibus æquam,
Sponte sua, veterisque Dei se more tenentem.

40

Nam is certe quidem qui ob metum poenarum solum, aut ad scriptarum legum integritatem vitam suam accommodare cogitur, et non sponte facit quæ recta sunt, vir bonus esse nullo pacto potest: quoniam qui nullum flagitium propter metum poenæ committit, non is quidem vir bonus est, sed tantum non malus. Ille solus vir bonus iure habetur, qui naturæ ductu ad ea quæ gloriosa, quæ honorifica, quæ honesta, quæ decora sunt contendit; et non metu poenarum; ille integer, ille æquus, ille probus. Inde contigit ut scripserint poëtæ iustitiam è terris aufugisse, & in cælum cõvolasse; quæ

K naturæ

Mythologia.

naturæ fuit æquitas in animis hominum infusa, quæ paulatim crescentibus scriptis legibus ob hominum malitiâ, ex animis mortalium deleta est: nō illa è terris euolauit, quæ scripta est in tot tantisque iuris peritorum codicibus. Nam quanto simpliciores erant homines, tanto iustiores erant naturæ: ubi legum volumina in ciuitatibus, quàm Astrææ testamenta composita sunt, illa simplicitas paulatim ad rusticos homines extra ciuitatem recessit, & ad horum testamentorum ignaros, quare inquit poeta quod

extrema per illos

Iustitia excedens terris vestigia fecit.

10 Hanc hominum simplicitatem & innocentiam immensi bonorum cumuli sequebantur. Nam sine vlla sollicitudine, curaque vivebant; sine laboribus, sine calamitatibus; neque corporis vigor vlla senectute minuebatur. Vbi mortis tempus aduentasset, sine aliqua difficultate, tanquam in suauissimū somnum descedentes naturæ necessitati concedebant, quæ omnia Saturno regnante cōtingere solita dicuntur, vt testatur Hesiodus in operibus & diebus.

Ἡ γὰρ ἐν τῷ πρώτῳ ἔταξεν τὸν ἀνθρώπου ἰσθμὸν ἰσθμὸν ἰσθμὸν.

Ἄνευ βίας ἢ ἰσθμὸν ἀνέστη ἰσθμὸν ἀνέστη.

Νεὶ γὰρ ἔταξεν ἄνευ βίας ἰσθμὸν ἀνέστη.

Ἐταξεν ἰσθμὸν ἀνέστη ἰσθμὸν ἀνέστη.

20

Nam cum Saturnus cælo regnabat; habentes
Vivebant homines nullas in pectore curas,
Vt Dii felices. Nec vires curua senectus
Inflexit; similesque pedes, similesque fute
Vtque manus illis. ibant conuiuia læta.
Vt somno domiti fati cessete benignis.

30

Et profectò nulla maior est in senectute aut in morte consolatio sapienti viro, nihil quod leuiorem mortem efficiat, quàm rectè antea vitæ recordatio, & per vniuersum vitæ cursum seruatae integritatis memoria. Nō enim illa est vera consolatio, quæ videtur insulsis nostræ tempestatis senibus, qui se æquo animo posse mori gloriantur, quia nullum voluptatum genus nescierint, vel quia multas viderint regiones, vel quia omnibus honoribus in patria sua perfuncti sint; quoniam nihil horum vel virum bonum efficit, vel animum sapientiosem ac beatiorem, aut ad omnia difficilia cōstantem.

40

Qui cæteris rebus nihil ad probitatem pertinentibus potiti sunt, nulli que voluptatibus pepercerunt, aut functi sunt honoribus, illi in difficillimam omnium mortem & curarum plenissimam incidunt; quo tempore ob metum illarum poenarum, quæ viris nefariis post mortem proponuntur apud inferos, mirum in modum discruciantur, cogunturque vniuersæ antea vitæ rationem percurrere. Hi si nihil sanctum laudabileque inueniant, non in somnum quidem suauissimum, sed in maximas incidunt molestias & difficillimas animi sollicitudines: & quasi tunc discruciarī incipientes decedunt. Fuerunt alii qui bifrontis Iani pecuniam impressam idcirco fuisse significauerunt, quia Janus post acceptum hospitio Saturnum mitiore viuendi ratione inuenta, hominibusque è feris mansuetioribus factis, duplicis vitæ Deus & autor habitus est, cum vtraque sub illo fuisset, vt testatur Plutarchus in vita Numæ hoc pacto; ἡ γὰρ ἰσθμὸν ἰσθμὸν ἰσθμὸν ἀνέστη, ἰσθμὸν ἀνέστη, ἰσθμὸν ἀνέστη.

plut

πῶς πάλιν ἔτι καὶ ἀποκρίσας, ὡς πῶς ἐπιβίβω καὶ ἔρπον ἄλλοις μετὰ ἀλλήλους διαταξί-
 κας ἡμεῖς τε καὶ ἄλλοι τε ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως, ὡς ἔτι καὶ ἔτι καὶ πῶς δια-
 πρῶντος καὶ ἄλλοις, tantum apud antiquos siue demon, siue Rex urbanus fuit
 & pes benignus a serina & agrelli vita dicitur homines ad aliam mellorem
 reuocasse; quare eum bifrontem effingunt, tanquam qui alteram ex altera
 uiuendi rationem inlitterit. Fuerunt tamen qui putarint Saturnum fuisse
 a Ioue comprehensum & in vincula traditum, non autem fugisse: quorum
 sententiam secutus est Plato in Euthyphrone; αὐτὴ γὰρ ἡ ἀίρωσι πυχρόντι
 κρύψαντι πῶς Διατάξιν αἰετῶν καὶ ἀκαρπίτων, καὶ τῶντο ἑπιβίβωσι τῶν ἀπὸ πρῶτον
 ἔρπον, ἔτι πῶς αὐτὴ ἀποκρίσας ἔτι ἔτι, καὶ ἔτι ἔτι αὐτὴ πρῶτον ἔτι πῶς ἔτι
 πῶς αὐτὴ. Ipsi enim homines arbitrantur Iouem Deorum optimum ac iustif-
 simum esse; & tamen hunc patrem suum in vincula iecisse inquit, quod fi-
 lios inique vocaret; illumque rursus patrem in cidisse ob alia his similia. Ac
 Homerus in libro. 1. Iliadis non solum Saturnum vinctum fuisse a Ioue me-
 morat, sed etiam eius fratrem Iapetum, ambosque fuisse coniectos in tarta-
 rum, vt in his patet;

10

εἰς τὸν ἔτι πῶς ἀποκρίσας
 χυτῶσι, δὲ ἔτι τὰ πάντα πρῶτον ἔτι
 τῶν καὶ ἀποκρίσας, ἔτι ἔτι πῶς ἔτι
 ἔτι πῶς αὐτὴ ἀποκρίσας ἔτι πῶς
 τῶν καὶ ἀποκρίσας, ἔτι πῶς ἔτι πῶς
 Ipse tuam, haud tanti facio, quam concipis iram.
 Nec si extrema petas terræ, pelagique; vbi sentit
 Lumina nec solis, nec ventos Iapetique,
 Saturnusque senex, quos tartara dira coercent.

20

Memoriz tamen prodidit Lucianus in Saturnalibus Saturnum neque fuisse
 a Ioue vinctum, neque regno priuatum, sed libenter ac sponte regnum
 illi concessisse Saturnum, rerumque omnium, vtpote ob ætatem impoten-
 tem filio tradidisse ad ministracionem: quippe cum & alii fuerint complures
 Reges qui istud ipsum fecerint. Neque tamen primus omnium mortalium
 Saturnus regnavit, vt voluit Sibyllæ carmen superius; cum anee Saturnum
 & Rheam, Ophionē & Eurynomen Oceani filiam imperasse cōstet, quos &
 ipsos Titanas vocarunt; quo tempore Saturnus post captum Ophionem &
 Eurynomen a Rhea in tartarum deiectos, Deorum Imperio potitus fuisse
 dicitur, donec eam ipsam vim passus est & ipse a Ioue, vt ait Iliacius. Huic
 falcis inuentionem tribuerunt antiquorum nonnulli, quoniam, vt diximus,
 vitæ humanioris autor fuit Italiam incolentibus, quos plantandi ac salce
 metendi rationem docuit. Alii dixerunt eam falcem sibi a matre fuisse da-
 tam, cum aduersus patrem, & ad liberandos e vinculis fratres armatus fuit,
 qua etiam genitalia Cælo abscidit, quæ postea decidit in Siciliam, vt ait
 Apollonius lib. 4. Argonaut.

30

ἔτι πῶς ἀποκρίσας ἔτι πῶς
 ἔτι πῶς ἀποκρίσας ἔτι πῶς ἀποκρίσας
 ἔτι πῶς ἀποκρίσας ἔτι πῶς ἀποκρίσας
 ἔτι πῶς ἀποκρίσας ἔτι πῶς ἀποκρίσας
 Insula ceruleo nemorosa Ceraunia ponto
 Cingitur. hæc cęlat falcem, (mihî parcite Musæ,
 Inuisus nam prisca cano hæc,) vt fama, parentis
K 2 Saturnus

40

Mythologia.

Saturnus qua olim genitalia membra cecidit.

Hæc Insula ab ea falce postea Drepanum fuit dicta, cum Græci *Δρεπανον* falcem nominent. Quamvis alii maluerunt dictam fuisse ab illa falce, quam Ceres à Vulcano captam donavit Titanibus, cum eos metere docuit. Timæus vero antiquissimus scriptor exillimavit dictam fuisse Drepanum ab illa falce, quæ Iupiter Saturnum incidit, quæ ibi occultata fuisse dicitur, cum antea illa insula Mætris a nutrice Bæchi diceretur, & postea Coryca ab Aëopi filia, ut testatur Pausanias in Achaïcis, & Lycophronis Apolloniique enarratores. Alii crediderunt falcem illam non à matre datam fuisse Saturno, sed Telchinem à Creta Rhodum venisse per Cyprum, indeque ferrum & æs laborasse, falcemque illam fabricasse Saturno, ut memorix prodidit Strabo lib. 14 Geographiæ. Ego vero magis illorum sententiæ accedo, qui neque hæc, neque illa de causa Drepanum vocari putarunt, sed quia crebre maris undæ eò cum impetu irruentes ita terram corrodierint, ut insulam in formam falcis ea cavarent. Fuit Saturnus ad res Venereas maxime propensus, quare illa fabula de illo circumfertur, quod cum Phyliram amaret opi superueniente in equum se convertit, ut sub ea forma amores suos occultaret; quod innuit Virgilius lib. 3. Georgicorum his carminibus;

Talis & ipse iugam cervice effudit equina

Coniugis adventu pernix Saturnus, & altum

Pelion hincitæ fugens implevit acuto.

Hujus sacra fiebant humanis hostiis, ut proditum est memorix à Platone in Minoe, *ἡ δὲ τὰς ἀνθρώπων ἰσχυρὰν εἶναι τὴν ἀφ' ἧς ἀνθρώπων ἀνθρώπων*. Atque nonnulli ipsorum vel filios immolant Saturno, ut fortasse audiisti. Hic ritus factorum per multos annos & vsque ad Herculis tempora perduravit in Italia: quod fiebat ad Saturni imitationem, ne solus is crudelissimus fuisse Deus videretur, qui suos filios omnes interire conatus sit. Saturni *αἶα* cereis accensis excolebatur, cereique mittebantur ditionibus; quia Saturnus quasi lumen fuit humanæ vitæ, quam è tenebris ad bonarum artium cognitionem excitavit. In huius Dei honorem cum celebrarentur Saturnalia apud Romanos, dominis serviebant servis, ad memoriam pristinae libertatis omnium, quæ fuit sub illo Rege, cum nemo alteri serviret. Qui voluerunt Saturnum esse dictum, quod annis saturetur; quam ridiculi fuerunt Dii boni. Nam qui ab annis dictus est, & à satietate apud Latinos, erit ne idem *επιείκων* apud Græcos, an alius? aut male ficta est & ridicula hæc etymologia, aut præclari isti nominum interpretes mihi dicant velim, cum *επιείκων* hoc est à saturando dicatur, illud *επιείκων* quod animum significat, num ipsi addendum putent in compositione. quod nisi addatur, videbitur nomē datū Saturno aut apud Latinos quod apud Græcos; quod falsū est, si addatur, significabit Saturnū animis saturari, quæ etymologia quæ magis ridiculū est. Sed post res à Saturno gestas ita summarim explicatas, quam sententiam occultaverint aliqui sub his narrationibus intelligemus. Saturnum è Cælo & Rheæ, quæ terra est, natum esse nihil aliud significat, quam illud idem quod diximus superius; tempus scilicet cum cæli altorumque agitatione & motu cepisset, ut crediderunt illi, qui Deum fuisse architectum hunc mundum putarunt. ac cur patri genitalia membra abscidit explicavit id Cicero in secundo de Natura Deorum; nam cum æther Saturnus esse ab antiquorum nonnullis crederetur, ut videtur putasse Orpheus in Argonauticis, cum inquit;

perbos, auros, & ad iram tardos, sed in ea diutius insistentes, atque iidem tamen plurimum pullet consilio & ingenio, audaces facit in periculis, seniliq; sapientia. Hanc tamen planetæ malignitatem aiunt placari aut certe leniri Iouis coniunctione vel receptione, vel oppositione, vel trino vel sextili aspectu. Sicut enim Mars cum in angulis cæli, vel in secunda, ut aiunt, domo, vel in octava fuerit, multa nascentibus porrendit, cuius tamen malignitatem minuit Venus vel opposita, vel coniuncta, vel recepta, vel per sextam circuli partem distans ab eo, vel per tertiam, omnemque feritatem & rabiem propè compescit, sic accidit Saturno ob Iouis aduentum: quare dictus est à poetis Saturnus à Ioue filio esse vincus, qui sub ipso Saturni circulo est; & in tartarum deiectus, quoniam eius vires infringit & obscuras facit. Quod si vera sit illorum sententia, qui dicunt sidera significare tantum hominibus superarum mentium voluntatem, tanquam aves augurium, nullamq; vim in nos habere ad commouendum, cur Venus dicta est à sapientibus Martis malitiam infringere, aut Saturni Iupiter retardare? Dicitur est rursus in equo conuersus Saturnus animal in Venere propensum ac pene furiosum, quia libidini deditos vis planetæ clam facit, ac furorẽ Venereum penè concitat in us corporibus, quibus plurimum dominatur. Præterea cum singulis planetis ob similitudinem quandam metalla singula sint attributa, metallorum tortora siue chemicæ artifices, hanc totam fere fabulam ad suam artem retorserunt: cum se Gebrum, Hermetem, & Raymundum Platonicos, imitari vele profiteantur. Dicunt enim fictũ fuisse ab antiquis quoddam Iupiter Saturno genitales partes absciderit acuta falce, easque in mare deiecerit, ex quibus & è spuma nata sit Venus, quia Saturnus sal sit quidam, pater Iouis, præparata salis scilicet: qui sit ex eo præparato. Sed quoniam cum Iupiter in vase vitreo exisset in peracutam tenuemque aquam soluitur propter vim ignis, quæ sumitur etiam ab ipso Ioue cum viriles partes secum afferat incidens ac separans, sulphur intimum ac in sale latens, quæ recidunt in vas, quod accipiendis apponitur, idcirco & Saturno amputatas viriles partes dicunt. & cum sal in aquam tanquam in mare decidat, ex illo sale ac sulphure gignitur Venus. Conantur enim metallorum tortores & has, & alias his similes artes excogitare, quibus possint metalla in alias formas transferre terribilissima paupertatis forma perteriti, ac semper illam lepidissimi poetæ Timoclis sententiam in animo habentes, qui ita inquit;

Quæ spiritus, & salis, & spiritus.

Et mortui, & spiritus, & spiritus.

Unde, & spiritus, & spiritus.

Est sanguis acque spiritus pecunia

Mortalibus, quæ nulla cui sit copia,

Viuos perterat inter umbra mortui.

Pingebatur autem ab antiquis Saturnus senex pallidus, curuus, altera manu falcem gestans, & draconem caudam sibi mordentem: altera filium paruum ori apponebat, ac vorabat: caput galea tegebatur, & super illa erat amictus. Habebat iuxta se quatuor filios, è quibus Iupiter virilia amputabat, ac in mare proiciebat, è quibus Venus eriebatur. Senex is nimirum ob motus tarditatem ita pingebatur, & ob caloris inopiam, falcem habebat, quia retrogradus planeta, quod per serpentem etiam significabant, vorabat filios, quia pauci viuunt qui nascentes habent Saturnum in horoscopo domi-

nancem

nantem, Jupiter virilia amputat, quia coniunctus temperat malitiam; & de imperio deicit, quia se exaltat in Sat. circulo. hanc enim & picturam & interpretationem Saturni tradiderunt antiqui nonnulli, atque haec physice & astronomice summam dicta sunt: nunc quo pacto possint eadem ad humanam vitae institutionem accommodari, vestigandum videtur. Saturnum deiecit patrem suum e regno propter iniurias fratrum, quid aliud significat, quam iniuriarum denique vindicem esse Deum, cum nemo malus diu felix esse possit. At fuit idem Saturnus postea idem passus, quia nulla iniquitas iniquitatis est remedium: idcirco qui iniurias vlciscuntur illud videre debent, quare non viro bono procedendum sit, atque ex eodem iniuriis, quae in parentes contulerimus, sunt nobis & filiis postea expectanda: cum omnes domesticis exemplis maxime incitentur. Si quis rursus post datas poenas suorum peccatorum sapiens exiterit, illud experitur denique apud omnes nationes apertum esse externae virtutis locum, ac ubique viris bonis esse patriam, & ubique mortalium sapienti viro humanam felicitatem quantumlibet esse, patere. Ac de Saturno factis, nunc de Caelo dicamus.

De Caelo. Cap. III.

20 **C**aelus, quem alii Caelum, alii Uranum Graeco nomine appellant, Aetheris & Dies filius fuisse dicitur, ut testatur Cicero lib. 3. de natura Deorum his verbis; Quod si ita est, Caeli quoque parentes Dii sunt habendi Aether & Dies, eorumque fratres & sorores. Huius vxor Vesta fuisse dicitur, quam nihil aliud esse, quam terram, suo loco dicetur. Scriptum reliquit tamen Hesiodus Caelum e terra natum fuisse, ut patet ex his carminibus;

Terra sibi par stellarum Caelum alma creauit,

Quod complectatur lato velamine totam.

30 **Q**uae mox cum Caelo nupsisset, coniunctaque fuisset insignem filiorum multitudinem illi procreauit, Ceterum scilicet, Crium, Hyperionem, Iapetum, Thiam, Rheam, Themis, Mnemosynen, Phœben, Tethym, Saturnum, Brontem, Steropen, Argem, Cottum, Briareum, Gyan, quos omnes commemorauit Hesiodus in Theogonia, & Apollodorus Atheniensis in Bibliotheca, ut dictum est superius, atque eadem terra postea e Tartari congressu Typhoeum genuit, ut ait idem Hesiodus. In hunc excitatus Saturnus natu minor ex omnibus Caeli filiis, accepta adamantina harpe a matre ob fratres victos patrem cepit, ac illi genitalia membra praecidit, e quorum sanguine Alecto, Tisiphone, & Megæra nate fuisse dicuntur. Scriptum reliquit Lactantius in libro de falsa religione, Caelum praestitisse potentia ceteris mortalibus, atque cum Reges antiquitus pro Diis colerentur, inde accidit ut Caelus pro aethere cultus sit; & Saturnus, ad extollendam generis claritatem, quod gloriae splendorisque generis desiderium omnibus mortalibus in altissimo fortunae gradu constitutis, maxime est innatum, se e caelo Deorum omnium sede, & e terra natum esse gloriabatur. Attamen, si quis recte consideret, idem nobilitatis genus & ranis, & muscis, & ceteris animalibus compluribus natura abunde largita est, quod ex aethere siue calore siderum, & ex terra per imbres multa huiusmodi semina concipit & producit, ut est in iis carminibus;

Tum